

Солтобаева К.Б.

ААЛЫ ТОКОМБАЕВДИН АДАБИЙ ЖОМОКТУН
КАЛЫПТАНЫШЫНДАГЫ САЛЫМЫ

Солтобаева К.Б.

ВКЛАД ААЛЫ ТОКОМБАЕВА В ФОРМИРОВАНИИ
ЛИТЕРАТУРНОЙ СКАЗКИ

K.B. Soltobaeva

AALY TOKOMBAEV'S CONTRIBUTION IN FORMATION
OF THE LITERARY FAIRY TALE

УДК: 398.21:82-343.4

Адабий жомоктун калыптанып жаңы тепкичке кадам ташташы советтик адабиятты түптөгөн алгачкы акын-жазуучулардын ысымы менен тыгыз байланыштуу. Алардын катарын Аалы Токомбаевсиз элестетүү мүмкүн эмес. Жазуучунун бул жанрдагы “Сыйкырчы жөнүндө жомок” (кийин “Жетим менен сыйкырчы.”) “Таалай издеген индус”, “Даат”, “Акылмандын жообу”, “Күүнүн сыры”, “Жол жомогу” жана башка ушул өңдүү чыгармалары элдик оозеки жомоктордун трансформацияланышы аркылуу жаралганы айтылат. Бирок булар адабий жомок жанрынын ал учурда азыркыдай өзүнчө жанр катары аныктала элек болгондуктан, анын фольклор эмес, же адабият эмес болгон түрүн аныктоо мүмкүн эмес эле. Ошон үчүн бул жанрдагы чыгармаларды бирде жомок, аңгеме, поэма, легенда жана башка болуп жарыяланып келгени каралат. Жазуучу фольклордук жомокторду трансформациялап, адабий жомокторго айлантууда көбүнчө элге кеңири белгилүү жомоктук сюжеттерди алышкандыгы көрсөтүлөт. Орус элинде “Өлбөс Кощей” фольклордук жомогунда Кощейдин жаны чыкпай улам бир жандыкка, нерсеге айланышы көчмө жомоктук сюжетти катары карап аны А.Токомбаев трансформациялап колдонуу менен “Жетим менен сыйкырчы” деген ыр түрүндөгү адабий жомогун жазганы андагы айырмачылыктар каралат. Ал эми “Таалай издеген индус” адабий жомогу Индия көз карандысыздыгын алган 1947-жылы жарык көргөнүн жана ага арналып жазылганы айтылат.

Негизги сөздөр: жомок, адабий жомок, трансформация, автордук жомок, көчмө сюжет, интерсюжет.

Формирование и переход на новый уровень литературной сказки тесно связаны с именами первых поэтов-писателей, основавших советскую литературу. Трудно представить их без Аалы Токомбаева. Произведение писателя в данном жанре, такие как “Сказка о волшебнике” (позже “Сирота и волшебник”), “Индус в поисках счастья”, “Даат”, “Ответ мудреца”, “Тайна мелодии”, “Дорожная сказка” и другие аналогичные произведения, были созданы через трансформацию устных народных сказок. Однако в связи с тем, что жанр народной сказки в то время не был

выделен в отдельный жанр, невозможно было определить и выделить ни его фольклорную форму, ни литературную. В связи с чем произведения данного жанра были опубликованы и как сказка, и как рассказ, поэма, легенда и другое. Писатель трансформируя фольклорные сказки в литературные, в основном брал сюжеты известных сказок. В русской фольклорной сказке “Бессмертный Кощей” Кощей не умирает и все время превращается в разных существ. Данный сюжет был рассмотрен как сюжет переходящей сказки, и использован А.Токомбаевым через трансформацию в литературной сказке в стихотворной форме “Сирота и волшебник”. Литературная сказка “Индус в поисках счастья” вышла в свет в 1947 году, когда Индия получила независимость. Указанное произведение посвящена данному событию.

Ключевые слова: сказка, литературная сказка, трансформация, авторская сказка, кочующий сюжет, интерсюжет.

Formation and transition to the new level of the literary fairy tale are closely connected with the names of the first poets-writers who based the Soviet literature. It is difficult to imagine them without Aaly Tokombaev. The writer's works in this genre, such as "Tale of the wizard" (later "The orphan and the wizard"), "The Hindu in the search of happiness", "Daat", "The answer of the wise man", "The mystery of a melody", "The road fairy tale" and other similar works were created through transformation of oral national fairy tales. However it was impossible to define and allocate neither its folklore form, nor literary form because the genre of the national fairy tale was not allocated in a separate genre at that time. In this connection works of this genre were published both as the fairy tale, and as the story, as the poem, as a legend and another. The writer transforming folklore fairy tales to literary fairy tales, generally took plots from the famous fairy tales. The character Koschei from the Russian folklore fairy tale "Koschei the Immortal", does not die and all the time turns into different beings. This plot was considered as a plot of the passing fairy tale and used by A. Tokombaev through transformation in the literary fairy tale "The orphan and the wizard" written in poetic form. The literary fairy tale "The Hindu in the search of happiness" was published in 1947

when India gained independence. The specified work is dedicated to this event.

Key words: *tale, literary tale, transformation, fairytale author, Akyns-writer, wandering plot, inter plot.*

Адабият башка коомдук илимдер сыяктуу эле коом менен бирге өнүгүп, айрым жанрлары дүркүрөп алдыга чыкса, бирде айрымдары тынч алып калган жандуу кубулуш.

Жазуу пайда болгонго чейин оозеки түрүндө өнүгүп келген көркөм сөз өнөрү, дегеле искусствонун ар түрдүү багыттары эми жазуу түрүндө өнүгүп баштаганы маалым. Жазуунун келиши менен оозеки өнүгүп келген айрым жанрлар таптакыр жоголот деген дагы пикирлер айтылып, ага мисал катары жөө жомок көрсөтүлүп келген. Бирок, учур далилдеп белгилегендей жомок дагы, коомдун алдынкы агым-шарынан калбай, ал дагы жаңы “адабий жомок” жанрында өз өнүгүүсүн улантып кеткен.

Адабий жомоктун калыптанып жаңы тепкичке кадам ташташы советтик адабиятты түптөгөн алгачкы акын-жазуучулардын ысымы менен тыгыз байланыштуу. Алардын катарын Аалы Токомбаевсиз элестетүү мүмкүн эмес. Жазуучунун бул жанрдагы “Сыйкырчы жөнүндө жомок”, Ф., - Казань: Кыргызмамбас, 1941. (кийин “Жетим менен сыйкырчы”, Ф.: Мектеп, 1981.) “Таалай идеген индус” - Ф.: Кыргызмамбас, 1947. “Даат”, “Акылмандын жообу”, “Күүнүн сыры”, “Жол жомогу” жана башка ушул өңдүү чыгармалары белгилүү.

А.Токомбаевдин “Таалай издеген индус” адабий жомогу да ушул мазмундагы, элдик сюжеттен трансформацияланган чыгарма. Андагы жомоктук сюжет чыгыш жана батыш элдеринде “жакшылыкка жамандык” маанисинде кеңири таралган. Кыргыз фольклордук жомогунда “Ынтымак ажалдан сактады” [16, 524-526-бб.] жана “Жакшылыкка жамандык” [7, 162-б.] деген варианттары жазууга түшкөн Алардын эң эзелкиси болуп “Панчатантрадагы”, андан трансформацияланган “Калила менен Димнадагы” мына бул жомоктук сюжет эсептелет. Анда кербендер жагып кеткен коломтонун чогуна тутанып талааны өрт каптайт. Өтүп бараткан жолоочу өрттө толгонуп жаткан жыланды сактап калгандагы диалогунан: “Баргын! Эсен-аман кутулганыңа шүгүр кылып, үйүнө кет. Мындан быякка эч кимге кыянатчылык кылба. Жылан мындай деди. Эй, жигит! Бул сөздөрүңдү кой. Азыр сени, төөңдү чагып, уумду чачмайынча кетпеймин. Чабандес мындай деди. Эй, мен сага жакшылык кылдым го, акыры? Сени өрттөн куткардым. Эмне? Жазыгым ушулбу? Жылан мындай деди. Ха, сен

жакшылык кылдың. Бирок, орунсуз жакшылык кылдың. Өзүң жакшы билесиң. Мен зыяндуу макулдуктар тумумунанмын. Башка нерсени менден күтүүгө мүмкүн эмес. Эмне үчүн мени куткардың? Өлтүрүү ылайык эле. Сен тек гана жалпы адамзаттын душманына ырайым кылдың. Жакшылыкка жамандык кылуу – менен кесибим” [8, 130-б.]. Жомок андан ары адамдын “жакшылыкка жамандык” кылуу кайда бар эле деген суроосу менен уланат. Силер ошондой кыласыңар, андай адамда гана бар экендигин айтат жылан. Аны далилдеш үчүн үч күбө керектигин айтат адам. Биринчи алдыларынан чыккан уй, экинчи кездешкен дарак адам чын эле “жакшылыкка жамандык” кыларын өз баштарынан өткөндөрүн айтуу менен далилдешет. Жылан сүйүнөт, адамдын айласы кетет. Үчүнчү болуп түлкүгө туш келишет: “Түлкү таң калып сурады. Бул сөзгө кандай кылып ишенсе болот? Деги акыры, ушундай зор жылан ушул кепкенедей болгон дорбого сыйышы мүмкүнбү? Жылан түлкүгө мындай деди. Эгерде ишенбесең дорбого кирип көсөтөйүнбү? Күмөндөр болуп калбагын. Чабандес дорбонун оозун ачканда жылан дорбого түшүп, тоочтонуп жатты. Түлкү чабандеске мындай деди. Эй, жигит душманың туткунга түштү. Учурун колдон чыгарба. Чабандес добонун оозун бууп жерге бир урду. Жылан быт-чыт болуп кетти” [8, 132-б.]. “Жакшылыкка жамандык” кылуу өтө пастык нерсе экендигин насыяттаган бул жомоктук сюжет дүйнө элдеринде каармандары гана улуттук өзгөчөлүгүнө, жер шартына жараша башка болбосо дээрлик бардыгында кездешет. Славян элдеринде карышкыр менен бугу түрүндө кеңири белгилүү. Чыгыш элдеринин жомоктук-сюжеттеринин жыйындысы болгон “Миң бир түндө” дагы ушул мазмундагы жомоктор кездешет. Мисалы, Шахрезаданын балыкчы жөнүндөгү баяны ага туура келет. Анда торуна илинген кумарадан жинди боштондукка чыгарган балыкчынын окуясы дал ушул жомоктук сюжеттин нугунда өнүгөт [10, 26-32-бб.].

Мына ушул фольклордук жомоктун сюжети А.Токомбаевдин “Таалай издеген индусунда” трансформацияланып, кеңейтилип адабий жомокко айландырылган. Чыгарма Индиянын жагымдуу жаратылышын сүрөттөп, ушундай “бейиш” табиятта бардык жандык шайма-шай жашоо кечирет, эмне үчүн биз гана кедейликтебиз деп бир индустун ойлонуусу менен башталат:

“Айланасын карашты,
Чыдабады ачкалар:
Таалайлуу-деп самашты,
Эмне үчүн башкалар?”

Табам деди таалайды,
 Үмүт аттуу карыя.
 Желбиретип саамайды,
 Айтты кызы жария.

Бар, атаке, издегин,
 Бакыт, балким, табылар,
 Даамдуу тамак ичпедим,
 Өмүрүмдүн баары зар” [13, 116-б.].

Ошентип таалай издеп индус жолго чыгып, эчендеген жол басып отуруп өрткө туш келет. Анан калганы жогоруда биз сөз кылган жомоктук сюжеттин нугу менен кеткендиктен, аны автор кандай алымча-кошумчалап колдонгондугуна, андан келип чыккан айырмачылыктарына токтолуп көрөлү. Окуядагы каармандардын кырдаалга жараша болгон эмоциялык абалы жомоктук сюжетке караганда кеңири берилген. Жомоктук сюжеттеги “эки күбө” (уй менен дарак) жыландын айтканын колдоп, адам жакшылыкка жамандык кылат деп чыкса, адабий жомокто уй менен курма адамды жактап, чыгышат. Жомоктук сюжетте адам үч күбөдөн өтөлүк, алар кандай чечсе ошондой болсун, деп гана тим болсо, акындын адабий жомогунда жылан экөө идея талашат. Жылан таалай, бакыт өзү келет десе, адам аны издеш керек дейт. Уй менен курма да адам күчтүү, алдыга умтулуп изденгенден талбаш керек дейт. Бул советтик идеологиянын белгилери экендиги түшүнүктүү. Анткени байыркы элдик, диний окуулардагы топук кылуу, колдо болгонго ыразы болуу, момундук маселелери, материалисттик көз карашта ой жүгүрткөн советтик идеологияда адамдын алдыга болгон умтулуусун чектеген идеалисттик көз караштар деп четке кагылган. Элдик оозеки салттагы үчтүк катар баяндоо бекем сактаган автор, жомокто үчүнчү, чечүүчү күбө болгон, адабий жомоктогу калыс болгон түлкү адам менен жыландын “эрөөлүн” жомоктук сюжеттегидей эле чечет. Жомоктук сюжет “жакшылыкка жамандык” кылууну эңсеген жылан түлкүнүн амалы менен кайрадан баштыкка түшүп жазаланып, калыстыктын кайтып келиши менен жыйынтыкталса, А.Токомбаевдин адабий жомогу андан ары уланат. Демек ага башка сюжет кошумчаланат. Анда эми кыянаттыкты түлкү баштап, абышканы сактап калган акысына анын эптеп өмүр бою минип жүргөн карыган төөсүн сурайт. Ал макул болбогондо, мен бекер мээнет кылыпмынбы, кайрадан жыланды бошотом дейт. Жылан түлкүнү шыкактап, адамдар ушундай, башынан эле экөөбүздү жакшы көрбөйт дегенде, түлкү жыланды бошотуп жиберет. Жылан буура менен абышканы арбап оролгондо ал жалпы адамзаттан жардам сурап, куюн аркылуу

айттырат:

“Үмүт аттуу карыңар,
 Ара жолдо калды де.
 Жардам күтөт зары бар,
 Ажал арбап алды де.
 Ойгонгула, тургула,
 Идустандын эли де.
 Чамдап жардам кылгыла,
 Онтоп күтөт сени де” [13, 129-130-бб.].

Ошондо жардам сураган бул кабар шамал менен бүтүн дүйнөгө жаңырат. Жаныбарлардын баары козголуп, асманга атырылып чыккан бүркүт жылан менен түлкүнү капшыра кармап, өлтүрөт. Абышка менен кызын жонуна мингизип элге алып келет. Эл чогулуп бактылуу болушат, абышка төөсү менен жашарышат. Элдик оозеки чыгармачылыктагы “Ала-Тоодой эт, Ысык-Көлдөй чык кылды, мен да болдум” маанисиндеги жомоктук мезгил менен чыныгы турмуштук учурду бириктирген салттык аякталышты төмөндөгүдөй трансформациялоо менен автор жомогун жыйынтыктайт:

“Той жасашып бүт индус,
 Индикуштай эт берди.
 Чыгы Нилдей түгөнгүс,
 Менин досум жеп келди” [13, 134-б.].

А.Токомбаев мында Индиянын ошол учурдагы коомдук саясий абалын элдик жомоктук сюжетти колдонуу аркылуу чагылдырган. Анткени, ал учурда дүйнөнүн көп жерлеринде тоталитардык, колониячыл бийликтерге каршы элдик көтөрүлүштөр башталган. Россиядагы октябрь революциясынан кийин Индияда оторчул англиялык баскынчыларга каршы карапайым калк биригишип, революциялык көз караштар пайда болуп, көз карандысыздыкка умтулушкан. 1925-жылы Индия коммунисттер партиясы негизделген. Экинчи дүйнөлүк согуш учурунда (1939-1945) бул карамакаршылык көз карандысыздык үчүн күчөп, көптөгөн кан төгүүлөр болот. “Улуттук боштондук үчүн күрөштүн күчөшүнөн улам Улуу Британия 1947-жылы 15-августа Индиянын көз карандысыздыгын тааныйт. Ушундан кийин Индия диний принцип боюнча эки доминионго – Индиялык Союз жана Пакистан болуп бөлүнөт. Бөлүнүү индустар менен мусулмандардын кагылышуусу менен коштолуп, 1 миллиондон ашуун адам кырылат” [9, 628]. Бул революциянын лидерлери М.Ганди, Ж.Неру жана башкалар менен советтик бийлик тилектеш болуп, колдоого алып тургандыгы адабий жомокто чагылдырылат:

“Кылыч кармап шыманган,
 Кыз кыйкырды чыргалап.
 Үнү бийи кырандан,

Кызыл желек булгалап” [13, 130-б.].

“Кубан, эне Индустан!

Уул кыздарың козголду.

Нилден күчтүү турмуштан,

Жойду жолун тосконду” [13, 133-б.].

Сөз болуп жаткан адабий жомок дал ушул Индия көз карандысыздыгын алган 1947-жылы жарык көргөн.

Мындай адабий жомокторунун сап башында “Жетим менен сыйкырчы” турат. Аны убагында теоретик-окумуштуу К.Асаналиев дагы айтып кеткени бар: “Ал эми Аалы Токомбаевдин бул байыркы традициялуу эпостун анчейин гана модификациясы эмес. Акындын эпосу ушул өзүнүн бүгүнкү реалисттик деңгээлине жетиш үчүн кыргыз совет адабиятынын жандуу тарыхынын баскычтан-баскычка, сапаттан-сапатка өткөн толук жолун басып өттү. Маселен, жомоктон реализмге, ырдан романга чейинки көркөм аралыкты жөн гана көз алдыгы келтирүүнүн өзү кыйын. Ал эми ушул мейкиндикти жана мезгилди Аалы Токомбаев өзүнүн практикалык чыгармасы аркылуу баштан өткөрдү. “Жетим менен сыйкырчы” жана “Таалай издеген индус” поэмалары экөө тең традициялык сюжетке негизделип жазылган, бирок экөөнүн ортосундагы көркөмдүк дистанция, эпоско болгон акындык мамиленин айырмачылыгынын өзү эле, Аалы Токомбаев эмнеден баштап, кандай чыгармачылык бийиктикке жеткендигин айгинелеп турат” [1, 35-36-бб.].

Жазуучулар фольклордук жомокторду трансформациялап, адабий жомокторго айлантууда көбүнчө элге кеңири белгилүү жомоктук сюжеттерди алышкандыгы белгилүү. Өзүнүн боюн жерге бир уруп, каалаган нерсеге, же жаныбарга, канаттууга айланып, көздөгөн максатына жетүүнү чагылдырган мындай көчмө сюжеттердин бири болуу менен бирге, дүйнө элдеринде кездешет. Алардын ичинде көркөм сөз өнөрүн “өнөр алды – кызыл тил” деп өзгөчө баалаган кыргыз элинин фольклорунда да кездешет [4, 44-57-бб.]. Анда бир абышка-кемпир жалгыз уулу менен өлбөстүн күнүн көрүп жүрүп, өх-х! деп үшкүрүп жиберсе жер алдынан карыя чыга калат. Көйгөйдү түшүнгөн ал баланы окутмачы болуп алып кетет. Көрсө ал Өкүш аттуу сыйкырчы болот. Бул сыйкырчынын аты славян жана армян фольклордук жомогунда дагы ушундай аталышта сакталган. Орус элинде “Өлбөс Кощей” фольклордук жомогунда Кощейдин жаны чыкпай улам бир жандыкка, нерсеге айланышы ушул сюжет менен үндөш. Мына ушул көчмө жомоктук сюжетти А.Токомбаев трансформациялап колдонуу менен “Жетим менен сыйкырчы” деген ыр

түрүндөгү адабий жомогун жазган. Фольклордук жомокто баланын ата-энеси бар болсо, Токомбаевде ал жарык дүйнөгө келе электе эле атасы каза болуп, курсакта калган жетим болот. Алардын көргөн күнү, тарткан түйшүгү кеңири жазылган. Фольклордук жомокто сыйкырчыга кезиккенге чейин баланын ролу, пикири таптакыр жокко эсе болсо адабий жомокто ал конкреттештирилип, турмушка жакын жана кеңири сүрөттөлөт. Канча жыл кантип оокат кылгандыгы, баланын он жетиге чыгышы так берилет. Ал мен эми эр жеттим, жокчулукка каршы бир арга табайын, окуюн, сени багайын дейт.

“Бул кезде, балам, жашым калды кыска,

Кетем деп оокат үчүн мени кыспа.

Тириүүлөй эки тозок көрсүн десен,

Кете зар өксүтүп мени ташта

Болбосо колуң менен көмүп кеткин.

Кыйналып өлүгүмө таппа кепин...

Сен кетсең кайрылышар теңинди тап,

Көрбөй кет куурал тарткан элдин четин.

Бала айтат: Асыл таштан, акыл баштан,

Ушундай макал уктум акылдашкан.

Эчен жыл тарбиялап азап көрдүң,

Соңунда өлбөс керек жатып ачтан.

Болбосо, жамандыгым - жаштык кайда!

Чоң намыс жатып өлүш – эмес пайда.

Көтөрүп өлөр кезде адам кылдын,

Жибергин жокчулукка табам айла” [14, 546-б.].

Андан ары окуя фольклордук жомоктогудай кемпирдин үшкүрүгүнөн сыйкырчы абышкага кездешишет. Бирок сыйкырчы жөнүндө кеңири маалымат берилип, оозекиликтин угууга ылайыкталгандыгы менен катар эле, жазуунун, окууга ылайыкталган адабияттык мүнөздөрү көрүнөт:

“Энеси ошол жерде жүрө турсун,

Кордугун санаа менен көрө турсун.

Билелик чалдын жайын – ал ким экен,

Аны да окугандар биле турсун.

Чал өзү өткөн экен сексен бешке,

Күн көргөн сыйкыр менен жаштык кезден.

Жеткен соң, карылыгы жан сактоого,

Жыйнаптыр селсаякты эртең-кечтен...

Өздөрүн Бол-деп жерге урат экен.

Бар болуп не бол десе турат экен.

Суу айбан, кургак айбан, же куш болуп,

Ошентип аңгемени курат экен” [14, 558-549-бб.].

Өңүнөн, же санынан жана башка болгон айрым айырмачылыктарды эске албаганда окуянын өнүгүшү фольклордук жомоктук сюжеттин нугунда жүрөт. Кемпирдин өз баласын тааныбай жаңылып, кийинки келишининде баласынын жардамы менен таанып,

аны алып кетиши, атка айланып кубулуп алган баласын базарга сатышы, кийинки базарда аны жүгөнү менен кошо сатып жиберип, баланын кайрадан сыйкырчынын колуна түшүшү, жетим менен сыйкырчынын улам бир жандыкка, нерсеге айланып кармашышы, баланын жеңишке жетиши жана башка. Бирок, жүгөнү менен сатып алган сыйкырчы, атты (баланы), боюн жерге уруп кубулуп кутулуп кетпесин деп аса байлап койгондо Токомбаевде бир белгисиз кыз бошотсо, фольклордук жомокто ошол сыйкырчынын кызы бошотот. Бул жөө жомоктордун дээрлик көбүндө кезешкен фольклордук салттык көрүнүштөрдүн бири. Анткени бала сыйкырчынын колуна келген күндөн баштап эле, анын кызы жардам берип жүрөт. Бул фольклордук салт боюнча баланын болочок жубайы тандалып калды деген сөз десек болот: “Бала Өкүш карыяда окуп жүрүп, анын кызы менен таанышып калат. Кыз баланы ээн чакырып алып: Атам сыйкырчы, бирок менин бир өнөрүм аныкынан артык. Бул жерден сени эч жакка кетирбейт. Түбөлүк кул болуп жүрө бересиң. Мен сага ошол өнөрүмдү үйрөтөйүн, - деди да, балага бала өнөр үйрөтүп жүрдү. Аны сыйкырчы билген жок” [4, 55-б.]. Фольклордук жомокто сыйкырчынын колунда бала жалгыз жүрүп, аны жеңип, кызына үйлөнүп, фольклордук салттагыдай жыргап куунап жашап калышат. Ал эми адабий жомокто өзүнөн сырткары жети бала болуп, сыйкырчынын өлүмүнөн кийин бала аларды барып бошотот. Алсыз ачтарга жардам берип бирге болууну антташышып, баланын энесине жөнөшөт. Бирок энени таба алышпайт жана бул окуя түшү экендигин айткан автор жомоктун аягынын фольклордук жомоктогудай ачык эмес тунгуюкта төмөндөгүдөй жыйынтыктайт:

“Көк майдан, төмөн жакта тунук булак,
Көгүлтүр көлмөчөлөр тунуп турат.
Ээрчиткен эгиз улак, аксак телки.
Доңшуппу бирдемеден бугуп турат.
Кыңшыган чөөлөр экен, чочулаткан,
Жыт алган болсо керек адамзаттан.
Телкини тегеректеп келатканда,
Сүйлөдү тура калып өлүп жаткан.
-О телки! Балдарыңды катырбай таш!
Сен өзүң ажалды тос, андан качпа!
Үзүлбөйт түбөлүккө биздин тукум,
Бала үчүн өлүп жатам, алсыз ачка!
Тааныдым, ошол кемпир энем экен,
Ойгондум ойлоп койдум эне – мекен.
Бул дастан мага келген конок экен,

Өң эмес, түшүмдөгү жомок экен” [14, 548-б.] да жашагандыгын айгинелейт. Анткени бул адабий жомокто трансформацияланып колдонулган бул эки

жомоктук сюжет “Панчатантрада” өз өзүнчө жомок болуп берилет.

А.Токомбаевдин мындан сырткары кара сөз түрүндөгү “Күүнүн сыры”, “Акылмандын жообу”, “Акай мерген”, “Жомоктой жорук” жана башка фольклордук сюжеттерден трансформациялаган адабий жомоктору бар.

Жыйынтыктап айтканда, адабий жомок адегенде – фольклордук жомоктордон азыктанган. Дегенибиз акын же жазуучулар фольклордук жомоктордун сюжеттерин трансформациялоо аркылуу прозалык же болбосо, ыр түрүндөгү автордук көркөм чыгармасын жараткан.

Кыргыз адабият таануу илиминде бул жаңы жанр адабий жомок катарында дээрлик изилденген эмес. Окумуштуу М.Ауэзов, Б.Юнусалиев, Ш.Үмөталиев, Ж.Мукамбаев гана ушул аталышка чукулдап кыйгытышканы болбосо, дээрлик бардык адабиятчы окумуштуулар аны фольклордук сюжеттин негизинде жазылган тамсил, аңгеме, поэма, повест, новелла дешип түрдүүчө атап келген. Мисалы, мындай чыгармаларды Тазабек Саманчин [15, 230-б.] мифологиялык жомок циклы, Базаркул Данияр уулу [3, 208-б.] тамсил деп аташканын биз мурдагы макалабызда [12, 158-б.] сөз кылганбыз. Калим Рахматуллин [11, 27-б.] аңгеме, поэма, К.Артыкбаев [2, 358-б.] аңгеме, поэма, Т.Үмөталиев [16, 4-б.] поэма, К.Асаналиев [1, 35-36-бб.] поэма, М.Борбугулов [5, 88-б.] тамсил-жомок, К.Бобулов [6, 155-б.] аңгеме деп колдонушкандыгын көрүүгө болот.

Анан калса, биздин окуу куралдарыбызда, адабий сөздүк жана башкаларда “адабий жомок” түшүнүгүнө адабий термин катары азыркыга чейин аныктаманын берилип жазыла электиги, адабий жомокторубуздун жыйнактарынын жарыяланбагандыгы эле бул өңүттүн аз изилденгендигинин кабарлап турат.

Адабияттар:

1. Асаналиев К. Көркөм нарк. - Ф., Кыргызстан, 1987.
2. Артыкбаев К. XX кылымдагы кыргыз адабиятынын тарыхы. - Б., 2004.
3. Базаркул Данияр уулу. Сөз башы. Китепте: Молдо Кылыч. Казалдар. “Адабият”. - Фрунзе, 1991.
4. Бала менен сыйкырчы. Китепте: Кереметтүү жомоктор. - Б., 2017
5. Борбугулов М. Элдик тамсилдер. Китепте: М.Борбугулов. Кенч капкасын ачып. - Ф., Кыргызстан, 1975.
6. Бобулов К. Толкуну ташкан ойчул акын. Китепте: Аалы токомбаев. Чыгармачылыгы жөнүндө сын макалалар. - Ф., Кыргызстан, 1980.
7. Жакшылыкка жамандык. Жомоктор. (Жаныбарлар тууралуу). - Б., 2017.

8. Калила менен Димна. / Өзбекчеден которгон Т.Ташматов.- Ф., 1985, 130-б.
 9. Кыргыз совет энциклопедиясы. - Ф., 1977.
 10. Миң бир түн. - Б., Турар, 2010.
 11. Рахматуллин К. Акын – большевик. Китепте: Аалы Токомбаев. Чыгармачылыгы жөнүндө сын макалалар. - Ф., Кыргызстан, 1980.
 12. Солтобаева К.Б. Молдо Кылыч алгачкы адабий жомокту жаратуучу катарында. Известия вузов Кыргызстана, №7, 2019.
 13. Токомбаев А. Таалай издеген индус. Китепте: А.Токомбаев. Күүнүн сыры. - Ф., Кыргызстан, 1984.
 14. Токомбаев А. Жетим менен сыйкырчы. Китепте: А.Токомбаев. Ырлар жана дастандары. - Ф., Кыргызстан, 1972.
 15. Тазабек Саманчин. Молдо Кылыч Шамыркан уулу Төрөкелдин. Китепте: Молдо Кылыч. Казалдар. - Фрунзе: “Адабият”, 1991.
 16. Үмөталиев Т. Мугалимдерге жардам. - 1948. - №12.
 17. Ынтымак ажалдан сактады. Турмуштук жомоктор. - Б., 2017.
-